

RECOGNITION OF THE PRODUCTION OF THE IMAGE ART OF CHILDREN IN PRACTICAL AGE

Dimitar I. Balkanski

ABSTRACT: One of the main tasks of art education, closely related to the formation of aesthetic taste and the development of cognitive and creative abilities of children, is the systemic enrichment, concretization and differentiation of perceptions and their imagery in communication with the works of fine arts. With targeted pursuits, adolescents acquire knowledge of the specific features of a particular artistic work, a cycle of works, an individual artist, the types and genres of fine arts, their means of expression and their technological characteristics. At the pre-school age, the first criteria for the artistic and aesthetic evaluation of accessible works of fine arts, the building of qualities necessary for the future creative personality, are formed in the children. The images of the works of art act on the feelings of the children, they form aesthetic attitude towards the surrounding reality and the art world, they cultivate the artistic taste, the ability to appreciate the wonderful not only in art, but also in life.

KEYWORDS: perception, works of fine arts

Изследването е финансирано по проект № РД-08-132/07.02.2018 г. от параграф на фонд „Научни изследвания“ на ШУ „Епископ Константин Преславски“.

Художествено-естетическото и емоционално-интелектуалното развитие на децата в детската градина се осъществява комплексно чрез естетическо възприемане на действителността, общуване с произведения на изобразителното изкуство и различните видове изобразителни дейности. Общуването с художествените творби се извършва съобразно възрастовите, интелектуалните и познавателните възможности на децата, като се разглеждат само достъпни страни на тези произведения.

Една от основните задачи на обучението по изобразително изкуство, тясно свързано с формирането на естетически вкус и с развитието на познавателно-творческите способности на децата, е системното обогатяване, конкретизиране и диференциране на възприятията и образите им представи при общуване с творбите на изобразителното изкуство. С целенасочени занимания подрастващите придобиват познания за специфичните особености на отделна художествена творба, на цикъл произведения, за отделен художник, за видовете и жанровете на изобразителните изкуства, за изразните средства и технологичните им характеристики.

“За да бъде резултатно въздействието на изобразителното изкуство върху личността, срещата с него трябва да започне още от най-ранна възраст. Затова една от най-важните задачи в образователно-възпитателния процес в детската градина е формирането на първите критерии у децата за художествено-естетическа оценка на достъпни произведения на изобразителното изкуство, изграждането на качества, необходими на бъдещата творческа личност. Образите на художествените произведения действат на чувствата на децата, формират естетическо отношение към обкръжаващата ги действителност и към света на изкуството, възпитават художествен вкус, способност да се оцени прекрасното не само в изкуството, но и в живота” [1 : 126].

За да осъществи пълноценен контакт с произведенията на изобразителното изкуство, детето трябва да бъде ориентирано в специфичния език на изкуството и да притежава необходимите знания за неговите особености. Всичко това се постига в процеса на системно обучение и в резултат на продължително общуване с тези произведения. Детето дълго време

може да остане безразлично към творбите на изобразителното изкуство, ако възрастните – родители, педагози не го насочват съзнателно към тях.

Детското художествено възприемане е многоаспектен проблем за изследване със своя методология и задачи и има специфична динамика и структура. В широкия смисъл на думата възприятието предполага в хода на възприемане на обекти и явления от действителността да се стига до задълбочено запознаване със свойствата им, по пътя на мисленето.

В ранна възраст децата трудно могат да възприемат дадено художествено произведение, защото дори и най-елементарното изображение, което представлява някаква пространствена връзка между два обекта (образа) ги затруднява. Неслучайно възприемането на художествената творба от децата отдавна се използва за определяне на тяхното общо умствено и интелектуално развитие.

Детският учител трябва да има предвид, че при възприемане на произведенията на изобразителното изкуство от децата в предучилищна възраст, усвояването на това умение преминава най-вече на равнището на *изброяване* на всичко, което се вижда в творбата. Децата просто изброяват какви обекти (предмети, образи) са включени в творбата и как са подредени, какви цветове са използвани и т.н. По време на беседата въпросите към децата могат да бъдат: „Какво е нарисувал художникът в тази картина? Как са подредени изображенията? Какви цветове е използвал художникът?“. За да подготви по-големите деца (6–7 год.) за равнището на *описание* на творбата, педагогът може да зададе следните въпроси: „Кое смятате, че е най-интересно в картината? Какво иска да ни разкаже художникът с тази картина?“ и др.

Возприемането на произведенията на изобразителното изкуство е труден за подрастващите процес, защото да се анализира дадена творба, означава да се разбере съдържанието ѝ, основната идея на художника и използваните от него материали, техники и изразни средства. Ефективното възпитаване на уменията да се възприемат произведенията на изобразителното изкуство се определя от следните фактори: *съдържание на творбата (съобразена с жизнения и познавателен опит на детето); начин на изграждане на формата; подготовка на децата да разглеждат и възприемат произведенията на изобразителното изкуство, което зависи от системното общуване с тях; равнище на изобразителната подготовка на децата и уменията им да използват подходящи изразни средства; начин, по който учителят организира и осъществява обсъждането на резултатите от изобразителната дейност на децата.*

Психологическата структура на възприемане на произведенията на изобразителното изкуство в детската градина набляга на чисто изобразителни елементи на творбата – *линии, цветове, форми, пространство, композиция и др.* При възприемането на творбите от децата като задача не се изисква от тях да правят обстоен и пълен анализ. Това се дължи на липсата на необходимия обем от знания и интелектуални възможности на подрастващите за осмисляне и интерпретиране на творбата.

Образците на изобразителното изкуство, които се показват на подрастващите, трябва да притежават високохудожествени качества, да са съобразени с възрастта им и техния бит, да създават жизнерадостно настроение. „Необходимо е те да носят бодър, жизнеутвърждаващ дух, да вдъхват човеколюбие и доброта, да стимулират стремежа към хармония, така характерна за децата от предучилищна възраст. Близки до децата са темите, свързани с любовта към майката, детството, приказното и фантастичното, героичното, любовта към природата, възторга от нейното многообразие, красотата на родното селище и т.н.“[4 : 160]. Положителните емоции и преживявания при контактите с тях въздействат положително на децата и ги правят по-приспособими и непосредствени в общуването им с околните.

За да въздейства творбата на изобразителното изкуство на децата, чувствата и отношенията, изобразени в нея, трябва да са познати и разбираеми за тях. В сюжетно-тематичните произведения да е ясно очертан и характеризирани всеки образ така, че детето по един или друг признак да разбере кой е изобразен, каква дейност извършва и кога се развива действието. По отношение на композицията да е отделено ясно основното, главното чрез разположението на персонажа, което да улеснява възприемането от децата.

На децата не трябва да се показват и да се дават за анализ сложни за възприемане творби – алегорични, символични, асоциативни, а също и творби, въздействащи на неукрепналата детска психика – изпълнени с насилие, ужас и трагизъм.

Детето от най-ранна възраст се впечатлява от нарисваните картини, които правдиво отразяват света, който то познава. Силно го привличат нарисваните образи на различни предмети, животни и хора, ярките цветове и интересните случки, разказани в тях. Децата особено се впечатляват и от живописни творби, в които е изобразен красив природен пейзаж.

Децата с интерес разглеждат и скулптурни фигури в парка, но на тази възраст още не ги възприемат като произведения на изкуството, а като място за игра, на които могат да се катерят и играят. С помощта на учителя децата постепенно се ориентират в изразните средства на скулптурните творби и са в състояние да усетят художествено-естетическото им въздействие. Малките деца се впечатляват от скулптурни фигури на различни животни (кончета, мечета, сърни, птици, риби и др.), а за по-големите деца са интересни скулптури със социална тематика, разкриващи теми за майчината любов, нравствените добродетели и др. Децата на тази възраст се запознават и с творбите на монументалната пластика (най-добре в обстановката за която са създадени). При разглеждането им децата се научават да ги наблюдават от разстояние, да ги обхождат от всички страни, да тълкуват формите, позата и движенията на скулптурните образи.

Илюстрациите на книгите за деца се възприемат по-непринудено и по-трайно от децата, особено ако художественият текст е създал необходимия интерес и любопитство към черно-белите или цветни рисунки. С помощта на учителя децата се насочват към разкриване на художествената изразителност в илюстрациите, тяхната композиция, цветова многообразност и форма. Децата научават, че цветовете в илюстрациите често не съвпадат с реалната украса на обектите и това им дава възможност към самостоятелно търсене и свободен избор на полагане на багри при рисуване на илюстрация. Освен това, децата научават, че в илюстрациите на детските книги от художника-илюстратор често се използва деформацията като изобразителен прием. Прекалено силната деформация в илюстрациите обаче затруднява детето при възприемането на художествения образ и в осмислянето на идеята на автора ѝ.

За да протече ефективно контактът на детето с илюстрацията, учителят трябва добре да познава творчеството на различни художници илюстратори. Особено полезно за децата се явява едновременното разглеждане на илюстрациите на двама художници, направени върху едно и също литературно произведение. По този начин децата по-добре вникват и сравняват изразните средства на художниците, оценяват въздействието им въз основа на добре познати образи, случки и ситуации.

Произведенията на декоративно-приложните изкуства по своята специфика, по композиция, по колорит са особено близки до непосредствеността и обаянието на детската изобразителна дейност. Изразните средства в декоративните композиции са силно въздействащи, а елементите за украса са познати на децата (цветя, листа, животни и т.н.) и са неизчерпаем източник на творческо вдъхновение и интерпретации. Подрастващите се запознават с типични произведения на народното и на съвременното приложно изкуство и практически усвояват знания и умения за ритмично повтаряне и редуване на форми и цветове, за видовете декоративни композиции (фриз, отворена, затворена, симетрична, асиметрична), работят с разнообразни материали и техники.

Децата проявяват особен интерес към българския национален костюм, накитите и тъканите – килими, губери, халища, везаните кърпи и престилки и др. Учителят насочва вниманието на подрастващите към тяхната красота, към топлината и уюта, който те внасят в жилището. С участието на децата се анализират цветовете, които народният майстор е използвал, сюжета и мотивите, с които са украсени. Разглеждат се основните варианти на разположението на декоративната украса, особеностите на отворената и затворената композиция.

Традициите на българската керамика и дърворезба са особено интересни и близки за децата с богатите си изчистени форми, със самобитната си оригинална украса. Особено полезен и подходящ за децата се оказва контактът с различни стенописи, пана, с произведенията на ювелирните изкуства (гривни, обици, брошки и др.).

Интересни за децата се оказват и онези предмети на приложното изкуство, които представляват своеобразно оформление на народните празници и обичаи – мартеници, сурвакници, обредни хлябове, кукерски костюми и др. Те съдействат по-бързо и емоционално да се усети духът на народното приложно творчество и да се свържат празничните преживявания и ритуалното предназначение на предметите с техните естетически качества.

В обучението по изобразителни дейности в детската градина е предвидено децата да се запознаят най-общо с видовете изобразителни изкуства и част от жанровете им – пейзаж и натюрморт. Тази задача се осъществява в уводната част на педагогическите ситуации, като се съчетава с изпълнението на съответна изобразителна дейност.

При контакта на подрастващите с произведенията на изобразителното изкуство, учителят ги насочва към по-задълбочено и по-обхватно възприемане, като прави достъпен, съобразен с възрастта на децата анализ: *на композицията, формата, цвета и др.* Помага на децата да почувстват въздействието на разнообразните изразни средства, използвани при направата на творбата, а също така и да усетят естетическото ѝ въздействие. Децата получават и представа за отделни жанрове в изобразителното изкуство и разбират някои елементарни средства на художественото изразяване. Постепенно подрастващите успяват все по-задълбочено да анализират съдържанието на произведението, да вникват в обстановката, да се опитват да разкрият основната идея на автора.

Приобщавайки децата към произведенията на изобразителното изкуство педагогът следва да използва достъпни за възрастта и възможностите им методи и подходи, термини и понятия, да се съобразява с личните им предпочитания. Един от най-важните методи за активизиране на процеса на възприемане при подрастващите е *сравнителният анализ*. С помощта на сравнението се отбелязват приликите и различията в използваните от художника изразни средства, отличава се оригиналът от репродукцията, графичната творба от живописната, художествените занаяти от приложното изкуство и др.

Основен субект, призван да осъществява в обучението възприемането на произведенията на изобразителното изкуство, е учителят, съчетаващ висока теоретико-методическа и изобразително-практическа подготовка. При възприемане на тези произведения, учителят е длъжен да се съобразява със следните изисквания:

- да подбира подходящи творби с оглед по-достъпното им възприемане и осмисляне от децата;
- да осъществи предварителна подготовка за възприемане на определено произведение, като го сравни с други видове изобразителни изкуства;
- да постави акцент при възприемане на произведението върху художествено-естетическата му страна, изразните средства, материалите и техниката на изпълнение;
- да осигури многократност на възприемането, като се спазва определен интервал от време. Така се преодолява свойствената за възрастта на децата повърхностност и се създава интерес към изобразителното изкуство;
- да намира подходящи форми и средства за свързване на породените от контактите с творбата впечатления и преживявания с детската изобразителна дейност;
- да осъществява възприемане на произведението в изложба, галерия, ателие на художник;
- да запознае децата с условията при които е създадена творбата, с някои факти от живота на художника (особено от неговото детство);
- да се съобразява с факта, че вниманието на децата е нетрайно и възприемането на произведението не може да се осъществи дълго време.

Освен по време на педагогическата ситуация контактуването на децата с произведенията на изобразителното изкуство може да се осъществи и на различни форми на художествено-естетическа дейност извън детската градина. Това са посещения на художествени изложби, галерии, музеи, ателиета на художници и приложници. Тези форми на общуване предоставят възможност на децата да се запознаят с произведенията на споменатите изкуства в оригинал, да се опитат да осмислят ролята на изобразителното изкуство в живота на хората. Близката тематика, интересният сюжет, достъпните изразни средства, впечатляват децата и стимулират техните творчески изяви.

Тези посещения развиват чувствителността, умението на детето да слуша и наблюдава, доближат го до различни творчески форми на изкуството. Особено това се отнася до възприемането на съвременните творби, които напомнят на децата различни познати техники – оцветяване, късане, рязане, сглобяване, пръскане, мачкане, изплитане и др.

При срещите с художници и галеристи децата се подканят и насочват спонтанно от учителя да задават въпроси за начина, по който художниците подбират сюжетите, композицията, цветовете, изразните средства в творбите си.

Наблюденията в педагогическата практика показват, че децата проявяват голям интерес към творбите на своите връстници, учат се да общуват посредством тях. За задоволяване на този взаимен интерес на децата се организират изложби на техни рисунки, апликации и пластики, с детски рисунки се илюстрират книги за деца. Контактвайки с произведенията на своите връстници, децата постепенно формират умения да ги възприемат, да изказват свободно своите оценки за тях, изгражда се у тях художествено-естетическа култура.

За приобщаване на децата към произведенията на изобразителното изкуство допринася и интериорът и екстериорът на много детски градини, чрез които се създават условия за непринуден и постоянен контакт на подрастващите с изкуството. Голяма част от фасадите на сградите на детските заведения са оформени със стенописи, мозайки, витражи, керамични пана и др. В коридорите са разположени картини с познат за децата сюжет, а в сформиралите се в някои детски градини художествени галерии се организират детски изложби, гостуват художници и приложници. По този начин се осигурява възможност за постоянен контакт на детето с произведенията на изобразителното изкуство и приобщаването му към художествената култура. Съчетаването на детското творчество с това на художниците създава подходяща творческа атмосфера в детската градина и обогатява емоционално-естетическите преживявания на децата.

За възприемане на творбите на изобразителното изкуства в детската градина могат да се използват и разнообразни технически и аудиовизуални средства. Наред с традиционното показване на репродукции, като най-подходящо техническо средство се очертава компютърът с Интернет – връзките, които допринасят и дават възможност за постоянен контакт с произведенията на изобразителното изкуство.

Според ядро „Художествено възприемане”, определящо параметрите на учебното съдържание по образователно направление “Изобразително изкуство”, по отношение на емоционалното възприемане на произведения на изобразителното изкуство от децата, очакваните резултати са:

- децата от **първа възрастова група** (3-4 год.) възприемат достъпни художествени произведения от различни видове изкуства: приказки, разкази, стихотворения и др.; илюстрации в книги за деца; песнички и др.;

- децата от **втора възрастова група** (4-5 год.) разпознават произведенията от различни видове изкуства: Музика, Художествена литература, Изобразително изкуство – *Живопис, Графика, Скулптура, Декоративно-приложни изкуства*; изграждат на най-обща визуална (образна) представа за видовете изобразително изкуство и за специфичните материали и техники;

- децата от **трета и четвърта възрастова група** (5-7 год.) разпознават познати художествени произведения; оценяват героите; избират любими произведения, които използват в самостоятелната си изобразителна дейност.

Методиката на възприемането на произведения на изобразителното изкуство от децата може да се представи и обобщи по следния начин:

1. **Целта** от възприемането на произведения на изобразителното изкуство е: обогатяване, диференциране и конкретизиране на образните представи на децата за обекти и явления от действителността; онагледяване (визуално изясняване) на определено програмно съдържание – усвояване на познания за сезони, професии, обекти, човешки дейности, животни, събития, личности и др.; изграждане на художествени възприятия – видове изобразителни изкуства и жанрове, изразни средства, материали и техники; онагледяване на конкретно поставени на децата изисквания при изпълнение на дадена тематична задача; поставяне началото на формиране на естетическо отношение на децата към природна и обществена среда и към изкуството – откриване и оценяване на красотата от определени позиции; възпитаване на личностни качества – наблюдателност, устойчивост на вниманието, емоционално-естетическа отзивчивост и др.; развиване на познавателните психични процеси; художествено-естетическо оформление на интериора и екстериора на детската градина и др.

2. **Възможности за организирано общуване на децата с произведенията на изобразителното изкуство:** в уводната част на педагогическите ситуации при онагледяване на поставените изисквания към децата; в свободни режимни моменти – разглеждане на книжки, албуми и др.; посещения на художествени изложби, музеи, галерии, на ателиета на художници и приложници; по време на разходки излети и др.; при осъществяване на рисуване по асоциация от произведения на изкуството – Музика, Изобразително изкуство, Художествена литература, анимационни филми, театрални постановки и др.

3. **Степени (етапи) на възприемане на произведенията на изобразителното изкуство от децата:** *етап на изброяване.* На въпроса „Какво е нарисувал художникът?“, децата изброяват нарисуваните обекти; на въпроса „Какви цветове е използвал?“ – също изброяват и т.н.; *етап на описание* – с няколко изречения децата описват съдържанието на картината, като установяват къси функционални връзки между изобразителните елементи; *етап на тълкуване (отношение)* – установяват се различни видове връзки: пространствени, сюжетно-смысловни, причинно-следствени. Децата тълкуват съдържанието с оглед на собствения си социален опит.

4. **Фактори обуславящи възприемането на произведенията на изобразителното изкуство:** съдържание; форма, равнище на изобразителна подготовка на децата; системно възприемане на произведенията на изобразителното изкуство; динамичност или статичност на изображенията; анализ на резултатите от изобразителната дейност на децата; формулировка на въпросите.

5. **Средства за осъществяване на възприемане на произведенията на изобразителното изкуство според Държавните образователни изисквания (ДОИ):** 1. Възприемане на произведения на изобразителното изкуство от различни автори. 2. Съпоставяне на творбите по съдържание и изразни средства, материали и техники, като се разкриват приликите и различията им.

6. **Използвани методи при възприемане на произведенията на изобразителното изкуство от децата.** Основен метод е *беседата*, която съдържа група от въпроси:

- въпроси, отнасящи се до съдържанието на творбата: „Какво е нарисувал художникът? Какво е изобразено в картината? За какво ни разказва художникът в тази творба? „Кога е станало събитието, изобразено в картината?“ и т.н.;

- въпроси, отнасящи се до използваните изразни средства: „Как са изобразени предметите, образите, героите? – в средата, едри, малки, раздвижени, статични, Кой е главният герой, образ, и по какво се разбира? Какви цветове е използвал художникът и защо именно тези? – светли, тъмни, топли, студени, ярки и др., Какъв фон в картината е поставил художникът? – равен, едноцветен, многоцветен, светъл, тъмен и др., Защо е поставил такъв фон? Как са изградени образите? – плоскостно, обемно, с подробности или по-обобщено, Какви материали и техники е използвал художникът?“ и т.н.

- въпроси, отнасящи се към стимулиране на чувствата на децата: „Какви чувства изпитвате като наблюдавате картината? – весели, тъжни, скръб, радост, възхищение, разочарование, гордост, срам, тъга, болка и др., Напомня ли ви творбата на позната приказка, разказ, стихотворение, пиеса и др.?“ и т.н.;

- въпроси, отнасящи се за разкриване на нравствената идея на творбата: „Защо художникът е създал картината? Какво е искал да ни разкаже? Какви мисли поражда творбата? Какъв е героят? – добър, лош, храбър, страхлив, жалък, смешен и др., По какво разбрахте?“ и т.н.

Друг метод, който се прилага при възприемане на произведенията на изобразителното изкуство от децата, е *сравнителният анализ*. Използва се, когато творбите, които се разглеждат, са повече от 4-5. Те се сравняват по съдържание, цветово решение, композиция, изразни средства, материали и техники на изпълнение.

За диагностика на усвоената от децата художествена информация се използват следните методи:

1. **Диагностично наблюдение** – осъществява се по следните единици за наблюдение: проявена активност на децата по време на възприемане на произведения на изобразителното изкуство; умение да се вникне в съдържанието на художественото произведение; способност за анализиране на използваните изразни средства; степен на проявено емоционално и оценъчно отношение, предпочитание към конкретна творба.

2. *Невербален въпросник с няколко възможни отговора* – състои се от 7 въпроса, като към всеки въпрос са приложени по 3 репродуцирани творби (живопис, графика, скулптура или декоративно-приложни изкуства) или 3 творби от различни жанрове (пейзаж, натюрморт, портрет или фигурална композиция), от които само една съответства на поставения въпрос. Всяко дете трябва да посочи именно тази творба, обозначавайки своя избор като постави „X” в квадратчето под нея. Числовият коефициент K се изчислява по формулата $K=A/B$, в която A означава броят на верните отговори, а B броят на въпросите, т.е. 7.

3. *Проективен метод „Цветови еталони”* – прилага се за изследване на емоционалното и оценъчното отношение на децата към произведенията на изобразителното изкуство. На вниманието на всяко дете се предлагат репродуцирани творби от различни видове изобразително изкуство или жанрове, със задачата да изрази своето отношение с помощта на 5 картончета (с квадратна или кръгла форма). Три от тези картончета са оцветени в три нюанса на един цвят, четвъртото е бяло, а петото – черно. Учителят обяснява на децата, че колкото една творба им е харесала повече, толкова по-тъмен нюанс на цвета ще изберат и ще го поставят под нея. Ако творбата не им харесва, не им допада – ще изберат черния цвят. В случай, че не са в състояние да вземат решение, да използват картончето с белия цвят.

В заключение може да се отбележи, че целенасочените контакти с произведенията на изобразителното изкуство развиват способности у подрастващите за възприемане, наблюдателност, анализ, сравнение, синтез; стимулират развитието на речта, логическото мислене, въображението и творческата изява на детето; способстват за развитието на детския интелект. „Възприемането на творби на изобразителното изкуство не само подпомага обогатяването на детския изобразителен опит, но и съдейства за изграждане на благоприятно влияние върху емоционалния живот на децата. Тези творби възпитават у тях ценители на културното ни наследство, формират художествения им вкус, оказват благоприятно влияние в ускоряване на развитието и качеството на детската рисунка, пробуждат желание за осъществяване на самостоятелна изобразителна дейност” [1: 134].

References:

- 1 Balkanski, D., (2015): *Izobrazitelnata deiynost v detskata gradina* (Fine work in kindergarten). Shumen: UI “Episkop Konstantin Preslavski”.
- 2 Dimchev V., (1993): *Izobrazitelno izkustvo – Metodika. Prosveta*. (Fine Arts - Methodology. Education.) Sofia.
- 3 Zankov O., (2005): *Metodi za prepodavane na izobrazitelno izkustvo v preduchilishtna i nachalna uchilishtna vyzrast. Prosveta*, (Methods of teaching art in preschool and primary school age. Education). Sofia.
- 4 Sheytanova, Ts. & team. (1992): *Izobrazitelni deiynosti v detskata gradina* (Pictorial activities in kindergarten). Prosveta. Sofia.

Prof. PhD Dimitar Balkanski
Department of Visual arts, theory and methodology
Pedagogical faculty
Konstantin Preslavsky – University of Shumen
balkanski.d@abv.bg